

This is a self-archived version of an original article. This version may differ from the original in pagination and typographic details.

Author(s): Pitkänen, Silja; Kaihovirta, Matias; Laakkonen, Anna

Title: Työväen historian ja perinteen tutkimuksen seura : seuran kesäseminaarissa tarkasteltiin työväen suhdetta Neuvostoliittoon

Year: 2023

Version: Published version

Copyright: © Kirjoittajat

Rights: CC BY-NC-ND 4.0

Rights url: <https://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/4.0/>

Please cite the original version:

Pitkänen, S., Kaihovirta, M., & Laakkonen, A. (2023). Työväen historian ja perinteen tutkimuksen seura : seuran kesäseminaarissa tarkasteltiin työväen suhdetta Neuvostoliittoon.

Työväentutkimus, 37, 191-192. <https://journal.fi/tyovaentutkimus/issue/view/10839>

TYÖVÄEN HISTORIAN JA PERINTEEN TUTKIMUKSEN SEURA

Seuran kesäseminaarissa tarkasteltiin työväen suhdetta Neuvostoliittoon

Työväen historian ja perinteen tutkimuksen seuran (THPTS) vuosittainen kesäseminaari järjestettiin 21.8.–22.8. Tampereella, Työväen-museo Werstaan Bertel-salissa. Seminaarin teemana oli ”Työväki ja Neuvostoliiton vuosisata”.

Neuvostoliitto ja muuttuvat tulkinnat

Työväen historian ja perinteen tutkimuksen seurassa on pohdittu jo useiden vuosien ajan Neuvostoliittoa mahdolliseksi kesäseminaarin aiheeksi. Päädyimme valitsemaan sen tämän vuoden teemaksi aiheen surullisen ajankoh-taisuuden vuoksi – monella Venäjän keväällä 2022 aloittamaan Ukrainan hyökkäyssotaan liittyvällä ilmiöllä on historialliset juuret, ja myös sodan perusteluita on haettu historiasta. Pohdimme seurassa pitkään myös Neuvostoliit-to-teeman rajausta. Lopulta otsikoksi valikoitui luontevasti ”Työväki ja Neuvostoliiton vuosi-sata”, Moshe Levinin (2005) käyttämään käsit-teeseen viitaten. Kaksipäiväiseen seminaariin sisältyi neljä keynote-puheenvuoroa ja neljä sessiota. Lopuksi julkaistiin vielä Joonas Aho-lan tietokirja neuvostokalevalaisesta runoudesta. Teokseen liittyvä näyttely oli esillä Werstaan Komuutti-tilassa 20.6.–27.8.2023.

Seminaarin aloitti yliopistonlehtori Pia Koivusen keynote-esitys *Utopiasta dystopiaan: Neuvostoliiton historian muuttuvat näkökulmat ja tulkinnat*. Esitelmä pohjautui osin Koivusen yhdessä kirjallisuudentutkija Anna Helteen kanssa toimittamaan teokseen *Neuvostoliitto muistoissa ja mielikuvissa* (2022). Esityksen aluksi Koivunen sanallisti ajatuksia, joita varmasti monet Neuvostoliitto/Venäjä-tutkijat ovat käyneet läpi Venäjän Ukrainan hyökkäyssodan alkamisen myötä. Koivusen esitelmän ytime-sä oli katsaus siihen, miten Neuvostoliittoa on vuosikymmenten varrella tutkittu ja tulkittu. Esitelmä päättyi neuvostotutkimuksen nyky-tilanteen pohdiskeluun – yleisenä pelkona on muun muassa paluu kylmän sodan asetelmiin, ja tutkimustyötä hankaloittaa Venäjälle mat-kustamiseen liittyvät käytännölliset ja eettiset ongelmat. Myös yleistyvät, tutkijoihin suuren

yleisön taholta kohdistetut uhkaukset tekevät työstä ajoittain haasteellista.

Sanomalehtilähteitä ja alueellisia teemoja

Seminaarin ensimmäisen session aiheena olivat lehdistöhistorialliset näkökulmat. Aki Aunalan, Anna Laakkosen ja Mirka Laakson esitelmät pohjautuivat Venäjän Karjalan ja Neuvosto-Karjalan sanomalehtiin. Aki Aunala tarkasteli, millaisin retorisin keinoin bolševikit pyrkivät lujittamaan valtaansa karjalaisissa kylissä vuosien 1918–1922 aikana. Alueella ilmestyneiden sanomalehtien ohella Aunalan tutkimuslähteitä ovat lentolehtiset, jotka ovat toistaiseksi jääneet vähemmälle huomiolle tutkimuslähteinä. Anna Laakkosen esityksen aiheena oli punaupseeri Toivo Antikainen, joka nostettiin kommunistien julkaisuissa sankarin asemaan sen jälkeen, kun hänet pidätettiin Suomessa vuonna 1934. Laakkosen lähdeai-neistona ovat Petroskoissa vuosina 1920–1937 julkaistun *Punainen Karjala* -lehden Antikaiseen liittyvät kirjoitukset. Laakkonen toi myös esiin, miten Antikaisen hahmo on edel-leen tärkeä venäläisessä propagandassa. Mirka Laakson esitelmässä tarkastelun kohteena olivat suomalaisten tai suomalaistaustaisten kommunistien toimittamassa *Totuus*-lehdessä esittämät Suomi-kuvat vuosien 1940–1941 aikana. Suomi-kuviin pohjautuen Laakso analysoi, millainen vuonna 1940 perustetusta Karjalais-suomalaisesta sosialistisesta neuvosto-tasavallasta (KSSNT) haluttiin rakentaa.

Seminaarin toinen sessio keskittyi alueel-lisiin ja paikallisiin näkökulmiin. Pekka Vaara kertoi suomalaisista punaisen Uhtuan raken-tajista vuosina 1922–1935 ja totesi muun muassa, että Sallan vuoden 1922 niin kutsutun läskikapinan myötä yli sata pohjoissuomalaista metsätyöläistä siirtyi perheineen Uhtualle. Aap-po Kähönen tarkasteli Muurmannin rannikon suomenkielisen Pohjantähti-kalastuskolhoosin pöytäkirjat lähteenään, miten sosialismia ra-kennettiin Muurmannin alueella ja millaista oli yhteisön arki. Ira Jänis-Isokangas puolestaan keskittyi Uralin suomalaisiin tarkastellen, miten

SKP:n poliittiset työntekijät pyrkivät vaikuttamaan Uralille karkotettuihin suomalaisiin laitomiin rajanylittäjiin. Lisäksi Jänis-Isokangas kontekstualisoi tätä poliittista kasvatustyötä suhteessa Gulagiin ja laajemmin neuvostojärjestelmään. Päivän lopuksi kuultiin vielä Amerikka-opintojen professorina University of Texas at Austinissa työskentelevän Julia L. Mickenbergin keynote-luento *Pilgrims to the 'Red Jerusalem': The Lure of Revolutionary Russia, 1905–1945*, mikä perustui hänen teokseensa *American Girls in Red Russia: Chasing the Soviet Dream* (2017). Esitelmä pidettiin etäyhteyksin. Lisäksi Jussi Lahtinen esitteli uuden *Väki Voimakas* -vuosikirjan.

Loikkareita ja vainoja

Toisen seminaaripäivän avasi professori Maria Lähteenmäen keynote-esitelmä Huokoinen itäraja. Luennossaan Lähteenmäki tarkasteli Suomen itärajan ylityksiä erityisesti 1920–1930-luvuilla todeten muun muassa, että Suomeen palaajia on toisinaan ollut haasteellista tutkia, sillä sukulaisten Neuvostoliitossa viettämästä ajasta haluttiin pitkään vaieta.

Seminaarin kolmannen session esitelmät kietoutuivat yllirajallisuus-käsitteen ympärille. Marta Laskowska vertaili esitelmässään Suomen sosialidemokraattien ja Puolan sosialistien (PPS) suhdetta Neuvosto-Venäjään vuosina 1919–1921 ja totesi, että SDP ei halunnut provosoida Venäjää, kun taas PPS pyrki rakentamaan suojavyöhykkeen Venäjää vastaan. Jesse Hirvelä tarkasteli Lännen vähemmistökansallisuuksien kommunistisen yliopiston suomalaista sektoria, joka toimi vuosina 1922–1936. Sektorilta valmistuneet muodostivat oleellisen osan SKP:n Suomen ja Neuvostoliiton välille muovaamaa yllirajaista henkilöverkostoa, Hirvelä kertoi. Sami Suomenjoki esitteli *Vapaan Venäjän marssin*, joka oli 1920-luvulta alkaen suosittu amerikansuomalaisten kommunistien keskuudessa. Myös Suomessa marssista tuli tärkeä erityisesti kommunisteille. Pääosin Karjalan kuumeen myötä kappale levisi myös Neuvosto-Karjalaan.

Vimeisen session aiheena olivat elämäkerrat ja henkilöhistoriat. Jouni Kauhanen valotti SDP:n kansanedustajan ja punapakolaisen Kaarle Kalle Korhosen vaiheita Neuvosto-Venäjällä, muun muassa Buissa organisoitun Airo-kommuunin puheenjohtajana. Malla

Lepistö esitteli Hanna ja Jalo Kohosen, jotka toimivat ensin sosialidemokraattisessa puolueessa Suomessa, ja myöhemmin Moskovassa perustetussa SKP:ssä. Lepistö laatii vaitöskirjaa pariskunnasta pääosin sekundaarisia lähteitä käyttäen. Matias Kaihovirta puolestaan tarkasteli Allan Walleniuksen elämäkerran avulla kysymystä siitä, mikä ruotsinkielisiä suomalaisia kiinnosti Neuvostoliitossa. Kaihovirran mukaan Walleniukselle leninistinen ja myöhemmin stalinistinen kansallisuuspolitiikka näyttäytyivät vähemmistöjen pelastuksena.

Seminaarin päätti Alekski Mainio keynote-esitelmällään suomalaisista Stalinin vainoissa. Hän totesi muun muassa, että vainojen tarkastelu aikavälillä 1937–1938 tekee tutkimuksen mahdolliseksi ja että tuona aikana vainoissa kuoli noin 10 000 suomalaista. Mainio mainitsi myös, että hän käyttää vainoista käsitettä ”etnisesti väritynyt poliittinen terrori”. Toisen seminaaripäivän päätteeksi julkaistiin vielä Joonas Aholan tietokirja *Neuvostokalevalainen runous: Perinne ja propaganda Neuvosto-Karjalassa 1937–1963*.

Lopuksi

Seminaaria seurasi parhaimmillaan noin 60-päinen yleisö, ja striimatuilla keynote-esitelmillä oli lisäksi viidestä kymmeneen kuulijaa. Esitelmien aiheet keskittyivät voimakkaasti maailmansotien väliseen aikaan, vaikka esitelmäkutsussa toivotimme tervetulleiksi esitelmät koko ”Neuvostoliiton vuosisadan” ajalta. Suomessa Neuvostoliitto-tutkimuksen ajallinen painopiste on tällä hetkellä selvästi sotien välisessä ajassa. Esitelmät ”keskustelivat” keskenään monella tavalla, ja seminaarin yhteydessä käytiin myös vilkkaita keskusteluja niin esitelmien päätteeksi kuin myös lounas- ja kahvihetkien yhteydessä. Seminaariesitelmien pohjalta kootaan seuran *Väki Voimakas* -vuosikirja numero 37, joka ilmestyy kesän 2024 seminaarin yhteydessä.

Silja Pitkänen

tutkijatohtori

Turun yliopisto, Jyväskylän yliopisto

Matias Kaihovirta

dosentti, Åbo Akademi

Anna Laakkonen

vaitöskirjatutkija, Itä-Suomen yliopisto